

principes : hi enim subditos curvant et frenant. Unde ex Hebreo זְבָן ἀγόν, quod Noster vertit, «refrenantem», chaldaice vocatur נַגְמָן hegmon, is qui praeest et imperat, indeque grecē ἄρχων vocatur dux et princeps. Sic ergo vertit Chaldeus cap. xix, vers. 15, et non erit Ἐγύπτιος rex qui regnet, nec principes, nec satrapa, nec prefectus, nec dominator.

Alii sic exponunt : incurvans est senex, qui curvus incedit ; refrenans est pseudopropheta, qui populum a bono refrenat, retardat et cohabet ; aut potius, refrenans est adolescentes audax et fortis, qui freno indiget, ne preceps feratur secundus iustus et impetus adolescentium sub.

Alii per incurvatum accipiunt plebem, quae se curvat et flebit ad iussa potentum : per refrenantem principes, qui plebem suis edictis et legibus quasi frō regunt.

Tertio. Hieronymus in *Comment.*, vertit incurvatum et depravatum, atque unrumque referat ad caudam, id est ad pseudoprophetam. Hie enim recta Dei oracula et precepta incurvata, deforcut et depravata : sicut serpens suam caudam sinuoso fluxu incurvata, multisque spiritis interquet et convolut. Hoc proverbiu[m] repellit Isaias, cap. xix, vers. 19, sed aliter, et aliis applicat(1).

46. ET ERUNT, ETC., PRÆCIPITATI — in mortem et captivitatem.

47. PROPTER HOC SUPER ADOLESCENTIUS EIUS NON DESTABITUR DOMINES, — q. d. Hac falsorum doctorum et prophetarum adulatio[n]e aliquid mendacio, et populi istius vanitate ac impenitentia offendit Dominum, ne molliori quidem et blandiori astutia, puta adolescentiis, que solet parentibus esse curae et oblectacione, benevolus aut beneficus erit :

(1) Vers. 15. «Longavus et honorabilis ipse est caput, et propheta docens madacimum ipse est canda.» Hunc versus Koppe a Judao quodam qui prouisionalem loquendi formulam, צְבָא שְׁנָא, explicare vellit, inscute additum jucundum. Assensu[m] preter Eichorum et Cuhim, natus est et Gessenii, cui hisce potissimum de canis perspicuum est hinc verbum hanc esse Jessie. Primum vix est creditus : atem medio in oratione flumen inservire interpreta : eum formula loquendi, de cuius significatu illi sum : Rursum vel legimus, id est dico esse putare. Deinde per קְרִבָה vatem in iudeas prophete designare voluisse, ut hic versus dicit, parum est verisimile, cum canda, capiti oppostis, potius inferiores populi indicari credibile sit. Tum repetitum hoc versus קְרִבָה, id est commentatoris, non auctoris, stylum arguit. Denique turbat hic versus rhythmicam hujus vaticinii normam, ex qua singula eius partes quatuor versibus constant ; hoc vero versus secundus pars reliquis uno verso longior sit. Ceterum hanc interpretationem Gessenius hand adeo longo post Jesu tempora factam existimat, a quodam qui falsi prophetis adversatus esset ut pertitissimum et infirmam populi faciem siste vellet. (Rosenmuller.)

Licet hage opinio primo aspectu quandam verisimilitudinem in orationis serie repositam habeat, et aliunde integratam vaticiniorum Isaiae non aduersetur, non nisi tamen cum magna cautela admittendam dicucaremus, tum propter eius saepe notitatem, tum propter periculosa hujusmodi sententiae consecutaria.

(2) Similitudine eleganti explicit Propheta, quem latitudinem in orationis serie repositam habeat, et aliunde integratam vaticiniorum Isaiae non aduersetur, non nisi tamen cum magna cautela admittendam dicucaremus, tum propter eius saepe notitatem, tum propter periculosa hujusmodi sententiae consecutaria.

atque ne miserabilium quidem personarum, ut sunt pupilli et vidue, quas solet speciali studio protegere, misericordia, quia omnes sunt malis et transgressores legis. Est metalepsis : ex letitia enim amorem premium, benvolentiam et hanc sententiam intelligit, q. d. «Non habebitur», id est non misericordia, non erit clemens; misericordia non commovebitur, non pareat, non beneficiat.

Nota : Deus dicitur letari super, vel, in populo, quando populus Dei precepit obitum, et protegere Dei illi beneficet ; triarii vero dicitur super peccatoribus, quando corum sceleris aversator, eaque punire destinat. Unde Genes. vi, 6, dicitur «tactus dolore cordis intrinsecus.» Hinc et Apostolus ita : «Nolite contrarie Spiritum Sanctum.» Ephes. iv, 30. Vis ergo letificare Deum? fac virtutem opera, que illi placent, quibus ipse delectatur et pascitur. Iu[st] Dei enim vera est detestatio et gaudium, sicut et amor circa bona : perinde aquae in eodem est odium et tristitia. id est aversio et detestatio circa mala : hec tamen tristitia nullum Deo dolorum, auxiliatur aut molestiam affert, ut fiat in nobis.

18. SUCCESA EST ENIM QUASI IGNIS IMPPIETAS. — Impietas Israelis late grassantem et dominante comparat igni omnia populant, q. d. Sicut ignis in sylvam immisum primo vepres de santes corripuit, deinde per frutes, arbores totamque sylvam proserpit et pervadit; ita ut tota densitas saltus convolvalus superbia, id est in elatione, et altitude fumi ad celum usque ascendentis : ita impietas in Israele primo stipulas et vepres, id est ignobiles, corripuit, deinde per arboreos effodios, id est nobiles et proceros, grassata omnia peccati incendio populata est, ut totum Israelem sua noxa et culpa conserverit, ac proinde et dent totum sua pena, et hostili incendio ac vastatione convolvet. Ita S. Hieronymus (2).

CONVOLVET SUPERIE FUMI. — Hebraice, elevabunt se secundum elevationem fumi, q. d. Eorum superbia instar fumi dissipabitur et evanescit ; vel : Spina et salutis simul altissimo igne et fumo involventur, ut dixi.

19. IN IRA DOMINI EXERCITUM CONTURBATUR EST TERRA. — Ostendit materiam paratam, causamque incendi, q. d. Crescente Dei indignatione, totus Israel involvitus fuit fulmo erroris, et obtentus cecitate, flammis etiam passionum totus corruptus et concussum est : adeo ut in reprehensionem datum, factus sit quasi esca et alimentum ignis futuri, quo absumeret. Intellige ignem seditionum intestinarum, quibus et Israelite interfice, et Iudei quoque postea corruerunt. De Iudeis

(1) In fine precedentis capituli, cuius series non nisi vers. 4 hujus cap. x absolvitur, Propheta qui funesta tum Israelitarum, tum versus finem, Iuda regno predixit, divinis vindictis, fecutionem speciatim descriperat. Hic infamia injus vinctus instrumento, id est Assyriorum regi et geni, vaticinatur.

(2) Exportat igitur primo, ministerium Assyriorum ad castigationem Israelitas, ordinatum a Deo, vers. 5, 6; ignoramus ab exercitoribus, 7.

Secondo, compam et indumenta praeditissime superbientes, ex viribus propriis, 8-11; jactantia exaggerantis fortitudinem et sapientiam nativam, 13, 14; arroganter gentes Deo auctori gloria debitam, 15.

comedere, aut sanguinem sitire, symbolum est summi odii et crudelitatis.

MANASES EPHRAIM, — una tribus aliam, illas duas nominat, quia hi duo erant fratres germani, scilicet filii Joseph ex eadem matre geniti, inter quos solet et debet esse major conjunctio, quam inter uterinos, vel consanguineos tantum.

SIMUL IPSI CONTRA JUDAM, — q. d. Ephraimite et Manassenses, qui prius odii inter se dissidentes in mutua cedes ruerant, itidem postea conspirabant more suo contra Judam. His est ius impiorum : sic fecerunt contra Christianos Heresi et Platus. Sic tempore Juliani Apostole Iudei et Gentiles contra Christianos. Sic nunc olim contra Catholicos Ecclesias lacerantes invicem hereticis, ut notant S. Hieronymus et Rupertus hic. Ita S. Hieronymus.

21. SED ADUC MANUS CIUS EXTENTA. — Tertia hic est versus hujus repetitio, qui transit ad Judam sicut, q. d. Viditis supplicia decem tribuum, vos corrum exempla imitamini, nec terremini; supplex itaque graviora expectate ab extenta Dei manu. Ha solet fieri : cum vicinos et proximos nostros percutit Deus, tunc vult resipiscere : si impulsum, nos quoque ferit. Hoc est quod dicitur Psal. lxx, 7 : «Dedisti metuendibus te significatio[n]em, ut fugiant a facie arcus : ut liberentur dicti tui, » scilicet emendatione sua consumim ponam evadentes. Sic Osee v, 8, Ephraim excitatur ad penitentiam proposito supplicio urbium, que illi erant quasi a tergo, et jubetur eas respicere.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Transit ab Israele ad Judam, id est, a decem tribibus ad duas, quarum peccata arguit, eisque ministrum Assyrium, scilicet Semacherib : deinde, vers. 8, ipsum Semacherib, qui sua virtutis et sapientiae tribuebat victorias, stuporis et amentie redarguit, eique exilium intentat, reliquis vero Iudeorum, vers. 21, liberationem politetur. Ita S. Hieronymus, Cyrilus et alii.

Allegoria Apostolus, Rom. ix, 27, haec referat ad Iudeorum reprobationem; ita tamen ut reliqui, id est, pauci ex his credentes Christo salvantur (1).

1. Vt qui condunt leges iniquas : et scribentes, injustitiam scripserunt : 2. ut oppriment in iudicio pauperes, et vim facerent cause humilium populi mei : ut essent viduæ

(1) In fine precedentis capituli, cuius series non nisi vers. 4 hujus cap. x absolvitur, Propheta qui funesta tum Israelitarum, tum versus finem, Iuda regno predixit, divinis vindictis, fecutionem speciatim descriperat. Hic infamia injus vinctus instrumento, id est Assyriorum regi et geni, vaticinatur.

Quarto, hujusque divinis vindictis fructum pro Iudeis, qui non ultra spem suam in hominibus collocabunt, sed ex parte convertentur ad Dominum, tum tempore Ezechiae, tum tempore maxime Christi, et justificabuntur, 20-33; et liberabuntur tandem ab oppressore ac vindicabuntur, 24-27.

Quinto, Assyris celeri adventu et victore exercitu Iudeam percussuros, 28-31; et Hierosolymam spe iam devoratores, 32; sed mox plaga terribili attenderos, et robore omni et dominio excedendo, 34.

preda eorum, et pupilos diriperent. 3. Quid facietis in die visitationis, et calamitatis de longe venientis? ad cuius confugietis auxilium? et ubi dereliqueritis gloriam vestram, 4. ne incurvemini sub vinculo, et cum interfictis cadatis? Super omnibus his non est aversus furor ius, sed adhuc manus ejus extenta. 5. Ve Assur, virgo furoris mei et baculus ipse est, in manu coram indignatio mea. 6. Ad gentes fallacem mittam eum, et contra populum furoris mei mandabo illi, ut auferat spolia, et diripiatur predam, et ponat illum in concrenationem quae futura platearum. 7. Ipse autem non sic arbitrabitur, et cor eius non ita existimabit: sed ad conterendum erit cor eius, et ad internacionem gentium non paucarum. 8. Dicit enim: 9. Numquid non principes mei simul reges sunt? numquid non ut Charamis, sic Calanus; et ut Arphad, sic Emath? numquid non ut Damascus, sic Samaria? 10. Quoniam invenit manus mea regna idoli, sic et simulacra eorum de Jerusalem, et de Samaria, 11. Numquid non sicut feci Samaria et idolis ejus, sic faciam Jerusalem, et simulacra ejus? 12. Et erit: cum impleverit Dominus cuncta opera sua in monte Sion, et in Jerusalem, visitabo super fructum magnifici cordis regis Assur, et super gloriam altitudinis oculorum ejus. 13. Dixit enim: In fortitudine manus mea feci, et in sapientia mea intellexi: et abs tali terminos populorum, et principes eorum depravatus sum, et detraxi quasi potens in sublimi residentes. 14. Et invenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum: et sicut colliguntur ova, quae derelicta sunt, sic universa terram ego congregavi: et non fuit qui moveret pennam, et aperiret os, et ganniret. 15. Numquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea? aut exaltabitur serrata contra eum, a quo furor? quomodo si elevetur virga contra elevantem se, et exaltetur baculus, qui utique lignum est. 16. Propter hoc mittet dominator Dominus exercituum in pinguis eis: temeratum: et subtus gloriam ejus successa ardebit quasi combustio ignis. 17. Et erit lumen Israel in igne, et Sanctus ejus in flamma: et succendetur, et devorabitur spina ejus, et vepres in die una. 18. Et gloria salutis ejus, et Carmeli ejus, ab anima usque ad carnem consumetur, et erit terror profugus. 19. Et reliqua ligni salutis ejus prae paucitate numerabuntur, et puer scribet eos. 20. Et erit in die illa: non adjiciet residuum Israel, et hi qui fogerint de domo Jacob, inniti super eo qui percutiet eos: sed innitetur super Dominum sanctum Israel in veritate. 21. Reliquiae convertentur, reliquia, inquam, Jacob ad Deum fortior. 22. Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquia convertentur ex eo: consummatio abbreviata inundabit justitiam. 23. Consummationem enim et abbreviationem Dominus Deus exercitum faciet in medio omnis terra. 24. Propter hoc dicit Dominus Deus exercitum: Noli timere, populus meus habitor Sion, ab Assur: in virga percutiet te, et baculum suum levabit super te in via Aegypti. 25. Adhuc enim paululum modicunque, et consummabitur indignatio et furor meus super scelos eorum. 26. Et suscitabit super eum Dominus exercitum flagellum, juxta plagam Madian in Petra Orbem, et virgam suam super mare, et levabit eam in via Aegypti. 27. Et erit in die illa: Auferetur onus ejus de humero tuo, et jugum ejus de collo tuo, et computret jugum a facie olei. 28. Veniet in Aiath, transibit in Magron: apud Machmas commendabit vasa sua. 29. Transierunt cursim, Gaba sedes nostra: obstupuit Rama, Gabaa Saulis fugit. 30. Hinni voce tua, filia Gallim, attende Laisa, pauperes Anathoth. 31. Migravit Medemena: habitatores Gabim, confortamini. 32. Adhuc dies sunt, ut in Nobe stetis: agitabit manum suam super montem filii Sion, collem Jerusalem. 33. Ecce dominator Dominus exercitum confringet lagunculam in terra, et excelsi statuta succidentur, et sublimes humiliabuntur. 34. Et subvertentur condensa salutis ferro: et libanum cum excelsis cadet.

a. VE QUI CONDUNT LEGES INQUIS. — Sanchez. Unde quedam exemplaria, teste Lyrano, haec interpretari de Israele. pergit haec usque ad vers. 2, interpretari de Israele.

Item inchoant a vers. 3. Melius allii interpretantur de Juda: sic enim omnia hoc capite erunt sonneta. Taxat ergo Iudaorum sub Achaz et Ezechias iniustitiam, quae pupilos et viduas depredabantur, et suis furtis atque calumnios leges iniudas praestebant.

Allegorice, taxat Iudaorum tempore Christi impietatem, qui per Corban, aliasque pravas traditiones, et legis interpretationes cogebant homines Dei legem prevaricari, ita S. Hieronymus et Cyriacus, quicque post Christi mortem multa maligne contra eum fluenter, ejusque fides calumniata sunt, qui denique valde impia statuerunt contra Christianos in suis synagogis, eosque crudelissime sunt persecuti, teste S. Justino *Contra Tryphonem*.

3. QUID FACIET IN DIE VISITATIONIS (id est punitione, qua Deus gladium ultionis est) CALAMITATIS ET LONGE (id est ex Assyria) VENIENTIS, — in vestram iniquitatem distinguit?

UN DERELINQUETIS GLORIAM VESTRAM? — opes sciendi, status et pompa, in quibus gloriam, q. d. Quid tunc vobis opes male parta, quid honores, quid officia proderunt? nam haec omnia diripiet vel evertet hostis.

Tropologice Nazianzenus, et ejus interpres Nicetas, oratione *In Plaga grandis*, huc referit ad peccatores et ad extremum iudicium.

Nota hic sycophantum (Ecclaeopadi). Fodisime, inquit, ad finmandam suam sedem et primatum hoc loco Antichristus abutitur, cap. *Athorum*, ix. *Ques. III.* Sic appellat S. Symmachus Papam, qui canone illo (quem habet etiam in Enochii libro), cum dixisset Romanam Sedem a nullo mortalium judicari, sed solius Dei subesse iudicium, subdit, de hac Sede Petri per Prophetam predictum videri: « Si hoc humiliabitur, ad ejus confugiet auxilium: ubi dereliquerit gloriam vestram? » Quod dicit, quia consobat id quod Propheta de alia re dixerat, accomodatur posse Ecclesiam singulis, quibus, si refugiat ad Sudem Romanam tollatur, omnes refugiantur, et terrena spes sublata est: tolleretur autem, si Romana Sedes ab hominibus esset judicanda; iste enim homines rursum ab aliis essent judicandi, et isti ab aliis, et ita in infinitum iret applicatio. Non vero hoc dicit Symmachus, quod vellet hunc esse sensum Prophetae litteralem. To enim *predictum*, ample sumatur: verba enim S. Scripturae quae omni etati, homini et sexu scribuntur, hinc dicuntur predicere id quod apte cuique temporis et etatis congruit, eisque adaptari, et de eo dicti protest. Quid ergo queritur sycophanta? an illi solus Symmachus est Antichristus, cum toti alii Pontifices sanctissimi, et Innocentius, Gelasius, Athanasius, Nicolaus, Sixtus ideam professi sunt, ut habetur eadem Questione?

4. NE INCURVEMINI SUB VINCULO. — Id est cavete ne captivi abducantini: captivi enim colla subdum jugo, et catenis gravati curvi incedunt. Est metalepsis.

Notamus tamen, omnes fere interpretes hanc prophetiam de infelicitissima Sennacheribi contra Hierosolymam expeditione, anno Ezechie decimo quarto, intelligere.

oratione 2 *Contra Iudeos*, et fuse Leo Castrius.
Symbolice, superbus Assur est diabolus, qui calamitatibus afflxit Christianos, et in dies afflxit Ecclesiam Christi, id eis ei Deus minatur iudicium: «tremum, et ponam ignis aeterni. Ita Nazianzenus supra, Origenes, hom. 11 in Numeros; Eusebius, lib. IV *Demonstr.*, cap. ix; Hilarius in *Psalm. cxviii*, littera *ain*.

Tropologicus, Assur virgo furoris Dei est Tarea, et quivis tyrannus. Sic Attila rogatus a S. Lupo Trecensi Episcopo, quis esset? «Ego, inquit, sum Attila rex Hunorum flagellum Dei.» Sic Tamerlanes, Totila, Hunni, Gothi, Vandali fuerunt flagellum orbis. Sic peccantibus Hebreis Deus quasi flagellum in eos immisit, nunc Chusas Rasathaim regem Mesopotamiae, *Judic. cap. iii, 8*; nunc Egipt regem Moab, *ibid. vers. 12*; nunc Jabin, regem Chanaan, *Judic. iv, 2*; nunc Madianitas, *Judic. vi, 4*; nunc Philisteos, *Judic. xii, 4*. Sic Nabuchodonosor vocatur «males universo terre», *Jerem. 1, 23*.

VIRES FURORIS DEI. — Mali sunt virga et instrumenta, quibus Deus homines, maxime quos diligit, punit et exercet, permitting, et laxando habens eorum potentia, cupitatis et sevitas; non ergo Deus tyrannus, et peccati est anchor, ut vult Oecolampadius, sed permittor et ciceror:

Nota: Assur dicitur *virga* respectu filiorum tenuiorum, *boculus* autem respectu peccatorum obstinatiorum: dicitur «virga furoris», quia Deus eo non utitur, nisi valde iratus. Hoc est enim quod ait: «In manu ejus indignatio mea, » q. d. Ejus manus, opera et armis indignationem meam exsequitur, et peccata ac peccatores ulcisor.

6. AD GENTEM FALLACEM. — Ad Iudeos, qui toti ex hypocrisi confit, fidem mihi datum totes foderent, ac mentiti sunt se me culturos, et mea precepta observatores, cum ea negligant, et idola colant, quibus profinde justo furore succens mittam hanc virginem. Ita S. Hieronymus. Unde sequitur:

ET CONTRA POPULUM FURORIS MEI (contra Iudeos quibus furor meus irascitur) MANDATO IIII, UT AUERRA SPOLIA. — Nota: Dei mandatum, ius, praecepimus, vocatur omnis et quevis Dei providentia, atque allissimum ejus dominium et imperium, quo *primo*, res et voluntates omnes, etiam impiorum, continet, comprehendit, arcat, vel laxat; *secundo*, quo eas in se malas in han potius partem et geniem, v. g. ad Iudeos invadendos potius, quam Egyptios, agit et dirigit; vel effective per diabolum, vel objective per se, obiciendo scilicet eorum menti ea, quibus per prescientiam conditionatam prescit, eos in hanc partem se sponte et libere inclinaturos; *tertio*, quo haec omnia ordinat ad justam impiorum, v. g. Iudeorum, castigationem; consequenter impii tyranni, v. gr. Assyrii, iisdem de causa vocantur virga, securis et arma Dei vindictis. Sic

David, II *Reg. xi, 8*: «Dominus praecepit ei (Semei), ut malediceret David.» Præcepit, id est ordinavit sua providentia ad mei punitionem, qua eum maledicere paratum permisit, ut suam maledictionem in me evomeret, ad puniendum meum adulterium et homicidium. Ita Hugo Victorinus, tract. 1 *De Sacram. part. V, cap. xxvii* et *xxxix*. Vide *Canon. XXX*.

PONAT ILLUM (populum Judeorum) IN CONCILIATIONE. — Quidam expouni, ut solum calcat, non vero absumat. Melius ali, q. d. Ut sic prosternat dejecti et confundet, uti solent calcari scelerata, lutum et res vilissime. Sic dicitur aliquando removeret, vel suciuit, sicut fluvius aut sterilissimum, *III Regum XIV, 10*. Item esse vel fieri stercus tertio, *Psalm. LXXXII, 11*.

7. IPSE AUTEM NON SIC ARBITRABITUR, — scilicet quod ipse tantum sit virga mea ad castigandum Judeos aliasque gentes; nam ipse eas omnino delere, putabutique suis viribus, se auctore non a Deo hic fieri, ut sequitur:

Symbolice, haec omnia aperte convenienti diabolo, cuius insensibilis est odium contra Deum,

et proinde contra totum genus humanum. Unde de eo ait Job, cap. XI, vers. 18: «Ecce, augebit fluvium, et non mirabitur: et habet fiduciam quod inflat Jordani in os ejus;» in que verba vide S. Gregorius et Philippum Presbyterum (1).

9. NUMQUID NON ET CHARECANIS? — En quā superbus a projicit ampullas, et sesquipedalia verba, » q. d. Numquid non ergo Sennacherib Characanis exadiuimus attuli, atque Emath, alias minitissimas urbes, quin et Damascum et Samariam expugnari pari fortitudine et felicitate? Quid ergo obstat quoniam Judam et Ierusalem exceptum?

Sepuaginta pro *Charecanis* vertunt, *regiones quae sunt supra Babylonem*, q. d. Numquid arma mea non protuli super Sirium Persicum ultra Carmaanum? Ita quidam. Sed praestat cum S. Hieronymo, pro *Charecanos* accipere urbem Syriae, ita dictam, sitamque ad ripam Euphrat.

SIG CALANO. — Supple, a me expugnata est. «Calano» urbe est prope Iudeam; postea dicta est Ctesiphon, fuitque regia Parthorum, teste

(1) Vers. 9. «Numquid non principes mei simul reges sunt?» Pertinet id ad majestatem et omnipotentiam imperii. Possunt autem verba duplicit sensu accipi: vel Satrapes sive proceres, quos reges Assyrie gentibus a se designaverunt, esse regia preditos potestote, quemadmodum vetus Persicum regnum, referente Taborio in *den Fundgruben des Orients*, ad III de Hammer edita, tom. I, p. 3, not., in septem magnas provincias divisum erat, quarum prefecti regium nomen et diacema gerabant; vel se, ut reges magni subjects sibi habuisse minores pleras, fiduciarios et tributariorum. Solabant enim reges Orientis ob id maxime superiores, quod ipsi imperant regibus; unde apparet, facilius, reges magi (quod nomina Sennacherib tributari a Balakae, II *Reg. xvii, 19*, et pacata, facilius dicebantur. Confer Ezech. xxvi, 7, et ad eum locum not. Daniel, II, 37; Eze. vii, 12. (Rosenmuller.)

Plinio, lib. VI, cap. xxvi. Septuaginta docent iuxta hanc urbem fuisse adiectum turrim Babel; et recte dicunt *juxta*, quia Ctesiphon a Babylone tertio tantum milliari est distata; qua de causa Nazianzenus, orat. 7, turrim Babel vocat turrim Calanus. Calane diversa fuit a Seleucia, licet aliqui has duas urbes confundant ex male intellectis verbis S. Hieronymi.

Porro ne credas Anna Viterbiensi, qui Babylonem scribit uno murorum ambitu integrum tetrapolim, sive quatuor ingentes urbes concludentes, nimis Babylonem, Arad, Acharad et Chalanne; nam Chalane distinctam fuisse a Babylonem docet S. Hieronymus in *Loci Hebraicis*, et Plinii, lib. VI, cap. XXVI.

Et UT APIAH, SIG EMATH, — q. d. Tam Emath quam Aphaxad a me subacta est. *Aphaxad* urbs non longe a Damasco, de qua Jerem. LIX, 23. Mendose pro *Aphaxad* Septuaginta habent *Aram*.

Emath est duplex: una minor, quia postea dicta est Epiphania, de qua Amos vi, 13; altera major, quia postea dicta est Antiochia, quam Josephus, lib. III *Belli*, cap. 1, scribit fuisse metropolis Syriae, et inter omnes Romanii imperii urbes terminum obtinuisse locum. De hac videtur loqui isas.

10. QUOMODO INVENTUS MANUS MEA REGNA IDOLI. — q. d. Scit regna Genidoli didicit, queque magna colebant idolorum multitudinem, mihi, nis clam multis, subjeci, itaque videor non tantum regna, sed et deos tutelares ac numina eorum mihi subiugasse: ita pariter Jerusalem, ejusque simulaeca as Samarie, si que restant, mihi subiugata, non poterit per ea a manu mea liberari; presertim quia Samaria iam subegi, ac perlaque ejus simularum abstuli: quidquid ergo idem faciam Hierosolymae, quae eodem cum Samaria deos et simulaeca colit? Hoe enim pubafat Sennacherib, eo quod Samarie et Iudei ad istem patribus et patriarchis prognati essent: eratque ea parte verum; nam Achaz idola in templum invexerat, IV *Reg. xi, 15*; sed ea jam suslateral ejus filius Ezechias, IV *Reg. xviii, 4*.

Nota fastum tyranni, cum ait: «Inventus manus mea, » q. d. Adeo faciliter regna expugnauit, ut non digner vocare expugnationem, sed inventionem quamdam obviam prede. Simili fastu ait Mezenetus apud Virgilium:

Dextra mihi deus, et telum quod missile illo.

12. ET ERIT: CUM IMPLEVERIT DOMINUS CUNCTA OPERA SUA. — Cum per Assyrios obsecderit et afflixerit Ierusalem, atque ex ea opes et spolia extulerit, IV *Reg. xvii, 13*, q. d. Cum usus fuero rega Assur, eaque flagellavero Iudeos, tunc virginem ipsam in ignem conjiciam, ut faciunt parentes liberis flagellat.

VISITABO SUPER FRUCTUS MAGNIFICI CORDIS. — Id est, super cogitationes et opera superbissimi

cordis Sennacherib: haec enim sunt «fructus cordis», sicut arboris et radicis fructus sunt folia et poma. *Gloria vero altitudinis oculorum* est elatum supercilium. Oculi enim elati certi sunt indices arrogantis et superbi animi. Hinc collige quantum homo possit in his, ad que quasi instrumentum a Deo destinatur; quod si ulterior tentat, frustra laborat, imo sibi sepe perniciem conciliat, quia Deum non habet fautorum, nee auspicio. Ita Sennacherib regna, ad quae a Deo destinabatur, deviebat; sed ubi Ierusalem contra Dei voluntatem, evertire voluit, ab Angelo percussus est.

DETRAXI. — Septuaginta vertunt, *πάτερ*, id est commovebo, concutiam. Ita S. Basilus, Cyrillus et alii; perperam ergo Biblia Regia legunt *πάτερ*, id est persuadebo.

14. ET INVENTUS QUASI NUDUM MANUS MEA, — q. d. Tam facile et citu regna subegi, quam ova vel pullus in nido colligit rusticus, qui cum impluviis sint, strepere nequeunt, nec matres ei pennis obstire, aut ore organire audent: ita et nemo contra me, measque victorie copias hiscere aut cunctus est ausus.

UNIVERSAM TERRAM (universa terra opes et populos) EGO CONGREGAVI. — Opes deprendando, populos subiungendo.

APERTURE OS, ET GANNIRE. — *Gannire* proprie est vulpium; dicitur tamen et de canibus, cumclaro ululatu dolorem aliquem gaudiumve testantur: inde ad aves transferunt (uti hic), ut *gannire* idem sit quod garrire; et hoc significat Hebrew *שְׁבַדֵּל metapsph.*, et Graecum *σφυγεῖν*. Denique et ad homines translatum est. Unde Terentius in *Adelphi*: «Quid ille gannit? quid vult?» et Persius, *satyr. 5*:

Stat contra ratio, et secretam gannit in aurem.

Propter gannire hic sumitur pro ogannuire, id est obstrepare et obistire. Sic enim ogannire solvent vulpes et canes advenis et peregrini.

15. NUMQUID GLORIABUTUR SECUNDUS CONTRA EUM, QUI SECAT IN EA? — Incepit superbiam et stoliditatem Sennacherib, sibi suisque viribus toti victoriae attribuentis, q. d. Non tuis viribus haec perfecta sunt; ego te ut instrumento usus sum. Quid mea, » q. d. Adeo faciliter regna expugnauit, ut non digner vocare expugnationem, sed inventionem quamdam obviam prede. Simili fastu ait Mezenetus apud Virgilium:

VISITABO SUPER FRUCTUS MAGNIFICI CORDIS. — Id est, super cogitationes et opera superbissimi

brones perdere Iudeos, suosque hostes, uti per eos perdidit Chananeos, Iesse xiv, 21.

16. PROPTER HOC MITTER DOMINATOR DOMINUS EXERCITUM IN PINGUEBUS EJUS TENTATUM, — id est pingues, torosus et validos milites Sennacherib facit macros, debiles et imbecilles, quando eos per Angelum cœdet, IV Reg. xix (1).

Et SCUTUS GLORIAM EIUS SUCCESA (teritus et matus Assyriorum, que precessit) ARDENT QUASI COMBUSTUS IGNIS, — q. d. Consumant gloriosum exercitum Sennacherib, perinde ac consumuntur fascis et stipules, si eis ignis subicias. Tradunt Hebrewi, testis S. Hieronymi, ex ejus exercitu deinceps tantum evasisse, et corpora militum feriente Angelo occulisse igne, illesis vestibus et armis, esse exusia.

17. ET ERIT LUMEN ISRAEL IN IGNE, ET SANCTUS EIUS IN FLAMMA. — Lumen Israelis, et Sanctus ejus Deus vindex, qui a Moyse et Paulo vocatur « ignis consumens »; sicut enim sol hos lumine suo recaret, illos astu torret, ita Deus bonus est lux et gaudium, malis est ignis comburens. Vel certe est Angelus Dei, qui percutiet centum et octoginta tria milia Assyriorum, idque occulito igne, flamma et tate, si credimus Hebreos; vel igne, id est clade velocissima, efficacissima et quasi ignita, quae tota castra pervasis. Addit cum Propheta Prophetam adludere agnem celo lap-

(1) Subiectio pena arrogantis regis Assyriorum, variis imaginibus expressa. Et primo quidem dum frixeret, et victor allorum regna invaderet, vates eum comparati corpori pingui, cui scilicet integra sunt vires, quassos amittere, dum in macim et temeritatem, ex alijs morbo aut iudea devenerat... « Et stuta gloria ejus successa ardellit, » etc. Altera metaphora est petita ab igne exercitum egregie instruunt brevi tempore devariorum et consumptum. (Rossmiller.)

« Dominus exercitum. » Qui titulus Deo hic adscribitur, ut significetur successus omnes et victories aive Assyria, sive aliorum, a Domino fuisse. « In pinguebus ejus, » vel « in pinguebus ejus, » vel « pinguebus, » ut Jud. iii, 29. Vide Psalm. xxxviii, 31, collatum cum Psalm. cxi, 15. Ha omnes. Sed malum hic intelligi vاست et numerosum ejus exercitum, qui hic animalia pinguisserunt. Hebr. in pinguedines ejus. « Tonitrum, » vel « macem, » id est, vel mortem, vel inopiam earam rerum quibus fidetur, v. g., opini, potentes, etc. Exercitum perteget per angelum. Et maxime copis paucissimi evadent. « Et subdit gloriam, vel subter locum gloria ejus, » id est, exercitum quo ipso gloriatur. Et in loco glorie ejus, sive sua; nempe, in loco in quo gloriabitur Assyrius; vel, ubi gloria Dei habitat; hoc est, ante mensa Jerusalem. « Successa, » etc. Alludit ad vetustum morem combundi corpora defunctorum (vide II Paralip. xxi, 19), maxime cum magno numero strata et insculpta jacecent, unde infectionis periculum esset. Vide Ital. lxvi, 23; Ezech. xxix, 9, 10. Vel alludit ad combustionem sylvarum, ut Psalm. lxxxiii, 13. Sed prius malo. Significat peste qua Assyri eneabuntur, in qua corpora eorum afflata sive siderata erunt, ac in cineras conversa; ita tamen ut vestes eorum (qua hic gloria vocantur, tum quod Assyri gloriosos erant, Ezech. xxii, 12; tum quod eis homines gloriosi solent, vide Psalm. xcii, 2; Math. vi, 39) illatae essent, sicut illa, Lat. x, 5, et spolia eorum Judaici cederent. (Synopsis.)

sum (ut patet cap. xxxi, vers. ult.), qui in tempore perennis ad sacrificia comburenda ait batur: quasi hic ignis sacer, cultus Dei et religionis index, instar columnae ignis quem Hebrewi erat luci et gaudio, Egypti terrori et caligini; Iudeis sanctificationem et liberationem, Assyris vastationem intulerit, et templo in eos quasi inservient; quia scilicet Deus in templo hoc et igne habitans; in eos instar ignis insulit. Unde subdit:

SUCCEDENTER, ET DEVARIORUM SPINA EIUS, ET VRESS. — Id est milites Assyrii, tam maiores quam minores, ab Angelo occidentur.

18. ET GLORIA SALTUS EIUS, ET CARMELI (id est exercitū et principes exercitus), AC ANIMA USQUE AD CARNEM (id est omnino, sive toti), CONSUMENTER, — tum morte presenti, tum aeterno gehennae (2).

Obt nota: Metaphorice sicut ignem vocavit pl. Syriani, id est, salutem, sive sylvam vocat consternationem armatorum militum Sennacherib, qui cristics, galeis et hastis densissimum sylvam referebant. Carmelum, vocal, vel eodem armatos armis suis speciosos, vel copiosum conmactum, et omnium rerum abundantiam in eorum castris. Carmelus enim ob loci fertilitatem et amicitiam in proverbiorum abicit, sicut apud Latinos Thessala tempore, aut Hesperidum horti.

Eusebius, lib. II Demos. cap. xl, hunc accipit deinde Judge incendio sub Adriano.

Allegorice, significatur hic incendium peccatorum, qui in die iudicij igne aeterno tradentur, iuxta id quod dicitur cap. ix, vers. 19, Dominum justum futurum in gloriam et lucem semperternam, et cap. lxvi, vers. 15, perfidis venturum in igne, et incrationem ejus in flamma ignis, et versus ult., ignem hunc eorum non extinguendum.

Symbolice S. Athanasius, lib. De Incarnat. Christi, sub medium, dicit Christum esse lucem, Spiritum Sanctum esse ignem; quasi loquatur Isaiae de igne Spiritus Sancti, qui in festo Pentecostes descendit, et corda discipulorum ascendit; Iudeorum vero incredulitatem et sceleram corrigunt,

(2) Hieronymus hic בְּרַכְתָּם carmel pro nomine proprius montis notissimum habet. « Quonodo salutis, inquit et Carmelus qui est mons in Galilee nemoribus consitis, supponit igne velociter concremat; sic ab anima usque ad carnem omnium Assyri gloriam consumat. Placet haec sententia Gatakeri quoque qui in Annot. Apolit. dicit: « Forsan his verbis resipicit Deus gloriaciones illis Assyri, tali, xxxiv, 24, de invadendo Libano et Carmel, montibus Israeliticis; immo vero tui Libanus et Carmel ante excidetur, a Propterea vero haud dubie Carmel' ait pro syllabe speciosa et amena accipitur. Scilicet mons Carmel olives et syris densissimis vestitus est. Vide geographos et itinerarios. Hieronymusque, qui ad Jerem. iv, 26, « ipsa, impetu, Carmelus, qui mari imminent magno, oleis constutus et arbustis, vineisque condensus », « ab anima usque ad carnem, id est perstans, dicto proverbialis. Non satis quod hoc convenit montis et sylvae arboribus et virginali; verum est sermo de hominibus peritariis, quoniam ambusta carne vita perit. Ille etiam et amoenus; comparationis miscentur. (Rosenmüller.)

eaque in penitentibus et conversis exsuffit. Unde Septuaginta vertunt: Sanctificabit eam in igne, quia ut ad litteram explicat S. Augustinus, lib. IV Qwest. in cap. xxx Numer., correspondit prena unius alios admonet, et facit sanctiores.

Et ERR TERRONE PROFUGUS. — Fugit enim haec clade ab Angelo accepta Sennacherib, et paulo post occursus est a suis filiis Adramelech et Sarasar, IV Reg. xix. Vatablus vertit: fuit ut pulvis terribilis; ali, erit quasi dissolutio signifer, q. d. Tanta erit clades, quanta essa solet in exercitu cuius vexillifer occidit, ac vexillum captum at dilaceratum est; tunc enim dissolvuntur milites, et ceduntur ac diffundunt. Septuaginta vertunt, et erit fugiens quasi fugiens, id est pluma et omnino fugiet, totus erit fugundus instar exercitus fugientis. Videntur ipsi pro κινσος, id est in liquefactione, hoc est in pavore, quo deficit et quasi liquescit animus ac vires, leguisse κινσος, id est quasi fugiens. Legendo κινσος, ut passim legitur, optimo et planissime vertit Noster: « Erit terrore profugus. » Unde cap. xii, vers. 7, pavorem Babyloniorum describens: « Omnes, inquit, manus disolvuntur, et omne cor hominis conturbescit; hebrae vel masas, id est liguefiet.

19. ET RELIQUE LIGNI SALTUS EIUS PRÆ PAUCITATE NUMERABUNTUR, ET TIBI SCRIBET EOS, — q. d. Adeo pauci post hanc cladem supererunt et milites, ut nemo possit eos describere, eorumque catalogum facere. Hebrei, ut dixi, tradunt decem tantum superflue; sic enim superi super digitos numerous posunt decem.

Nota: Et numerabantur, hebraice est numerus erunt, id est pauci erunt. Si enim Hebrei ritus numeri, vocant viros paucos; quod enim numeramus, exiguum est. Unde Poeta: « Pauperis est numerare pecus; » divites enim qui innumerantur halent operis et pecora, ea non numerantur. Longe alud Latinus est numerum esse; significat enim esse hominem nihil.

No numerus sumus, et fruges consumere nat.

20. NON ADJICUET RESIDUUM ISRAEL. — Residuum Israel et Jacob vocat residuos Iudeos, q. d. Jacob posteros, sive illi Judei sint, sive Samarie, q. d. Residui ex clade Samarie aequa ac Judeis, videlicet stragis Sennacherib, amplius non in eo qui nos percussit et vastavit; sed in Deo specie sum collocabunt, idque « in veritate, » id est vere, sincere et firmiter, non feste, non timide et vaillanter. Alludit ad Achaz, eumque perstringit qui timens Rasin et Phace invocavit opem Assyriorum, IV Reg. xvi, 7.

21. RELIQUE CONVERTENTUR. — Hebraice est Secundus, quod erat nomen filii Isaiae, uti dixi cap. vii, vers. 3; et enim alludit, ait S. Hieronymus. Significat ergo reliquias paucas Iudeorum, quae stragi huius superferunt, quasque figurabat et significabat nomen filii Isaiae, ad Deum esse conver-

tendas, tum tempore Ezechie, uti explicant S. Hieronymus et Cyrus, tum maxima tempore Christi. Sub Ezechia id factum esse patet, II Paral. xxx, 7 et sequent., et de eo loqui Isaiam patet ex antecedent, et sequent. Antecedit enim: « Non adjicit Israel inniti super eo qui perent eos, » id est super Assyrio; sequitur: « Propter hoc, etc., non timere, populus meus, ab Assur. » Sub Christo id esse factum patet, Rom. ix, 27. Avelat Propheta, vel potius extendit se a typa a. antitypum, scilicet ab Ezechia ad Christum; uterque enim fuit liberator et salvator reliquiarum Israeles.

22. QUASI ARENA MARIS. — Alludit ad Genes. xxii, ubi Deus pollicetur Abrahe senem, id est posteros, tum secundum carnem, tum secundum fidem et spiritum, sicut arenam magis innumerabiles. Sic enim fuerunt tempore Davidis et Ezechie ante stragam Assyriorum; per eam enim abbreviata et pauci facti sunt, adeo ut una die a rege Israel ex Iudeis cesa sint 120 pugnatorum milia, et 200 milia captiva abducta, II Paral. cap. xxviii; non pauci etiam cesi sunt a Tegiathphelasar, et a Sennacherib.

CONSUMMATIO ABBREVIA TUNDUNDAT JUSTITIAM. — Consummatio, id est consumptio, hoc enim est Hebreum בְּלִי קַלְיָון; abbreviata, id est ad breves, id est ad paucos, redacta; hebraice enim בְּלִי חֲרָבֵת, id est concisa, accisa. Sie dicuntur 70 hebdomades abbreviate, id est paucis diec decreto, Daniel. ix, 24. Sie et Christus ait de persecutione Antichristi: « Nisi breviter, id est pauci facti, essent dies illi, non salvaret omnis caro. » Est enallage quantitatis; ponitur enim continua pro discreta, brevis pro paucis. Sensus ergo est, q. d. Tempore Ezechie vastatio illa Assyriorum, que plurimos Iudeorum consumpsit et abbreviavit, id est paucos fecit, faciet ut in paucis reliquo superstitione abundat justitia, eosque hac clade et terrore ad Deum Deique cultum compulset. Frigide ergo et imperitante Marloratus charus veritatis dicta, id est de creta. De paucitate enim Iudeorum hic agitur, non de Dei decreto precise.

Allegorice, quod maxime intendit hic Spiritus Sanctus, q. d. Faciat consummatum, id est finem, et quidem brevi, Iudeismi et Iudeorum per Titum et Romanos; ita tamen ut abbreviati, id est pauci, ex eis convertantur ad Christum; et tunc justitia, que ex fide Christi est, inundabit, exuberabit et propagabitur per omnes gentes. Hic sensus plenus et adequatus est iuxta nostram Versionem; unde consequent.

Secundo, Sanchez sic explicat, quasi predictat Isaiae exiguum illum numerum, quem primitive Ecclesia Christi adjungit Iudeorum natio, fore sanctissimum, nam « consummatio abbreviata, » id est parvus ille Iudeorum Christo credentium numerus, qui redactus est pene ad consumptum, et ad nihil, « inundavit, » id est exuberanter stolidit et diffudit, « justitiam, » q. d. Paucitas

illa abundavit illustri sanctitate, et perfecta justitia.

Tertio, alii, q. d. Illa paucitas Iudeorum Christo credentium et salvandorum in tanta non credentia et reproborum multitudine, ostendet quanta fuerit Dei justitia, qui properat tot tantaque neccata tantum abject multitudinem, et tam paucos assu^mit, q. d. Justissime reprobatis illis plurimis, pauci ex eis salvabuntur. Ita Forerius hic, Salmeron et Gabriel Vasquez, ad Rom. ix. Huius expositionis latus versio Septuaginta, quam sequitur S. Paulus: habent enim, verbum consummans, et abbreviatum in justitia, de quo plura mox. Favet et verso Syrica, que sic habet, amputat, de- cedit, traxit (syriano יְנַחֲרֵב, id est verrit, scipavit, inuidatione uoluit, ut fluvius innundat solet devolvere et abstergere sordes) in justitia; et Arabica et Antiochena, et decedit iudicium certatis, propterea quod visitationem et iudicium faciet Dominus fortis in universa terra; et Arabica Alexandrina, verbum in veritate adimplireret et decidetur in justitia; quia Dominus fortis descendere faciet perditionem in eos qui sunt in terra. Hi ergo omnes per justitiam videntur accipere justam vindictam, quia Deus consumpsit et occidit gentem Iudaicam.

Quarto, a consummatio abbreviata, id est pauci credentes, puta Apostoli, innundabunt justitiam, id est instar illuminum, inter Gentes fidem et justitiam dispergunt. Ille sensus, ubi et secundus, valde appositus est.

23. CONSUMMATIONEM ENIM ET ABBREVIATIONEM DOMINUS, etc. FACET — Septuaginta, tam hic quam vers. preead, et ex his S. Paulus, Rom. ix. 27, verum, verbum abbreviatum faciet Dominus, scilicet duplex illud iam dictum, hoc est, Deus paucos faciet Iudeos tempore Ezechiele, et paucos credentes tempore Christi. Unde (t)

(1) Prossu abiecunda est sententia eorum qui D. Pauli in sensu tantum accommodative haec fuisse verba aspissima, et non in veritatis argumentum, sed in sensu ornamentum hunc textum adduxisse arbitrantur: sensu igitur litterali hunc propheete locum Apostoli usurpare certe tenendum est. Nam duo sensus terales absolute hic admitti possunt, alter ad Isaiae tem- a et ad statum populi Dei sive post capillitatem Iudeam, sive post bella cum Assyriis referendus, alter Messiae tempore et ad Iudeos qui pauci Evangelicam ritatem amplexati sunt addicendum.

Forsan queretur quae vis inesse potest his Isaiae versibus D. Pauli alitis, si duo sensus litterales continent; vel potius quomodo illos ad quos scriberebat, convincere poterat Isaiae de Iudeis nonnisi in parvo numero tempore Messiae convertendis locum fuisse, si idem plane locus ad Iudeos propheete coevoe pertinet. Ad quod respondens D. Paulum pro Iudeis et Gentilibus ad fidem conversi scriptisse. Porro Iudei optime noverant multos ex veteri Testamento p. iephetae nonnisi sub novo Testamento integrum et pler. et adimplendis esse; et aliunde omnia que veteris Testimenti Iudeis continguerant, futuros Ecclesias Christi eventus figurasse. Quod Gentiles vero Christianam fidem amplexatos, et in Scripturam minus bene versatos, hanc graveate Apostoli iudicio et erudi-

Seruenda, per verbum hoc, id est per rem abbreviatam, intelligi potest populus Iudeorum consumptus, q. d. Ita Deus populum suum resuendet, ut quod eis exit residuum, videri quæntum quoddam consumptio, et quasi solum vestigium iugentis ruine; haec tamen ipsa paucitas que supererit, idonea erit contestande universo orbis justitiae divinae, tum proprie dieis et vindictive, qua secleros Iudeos ipsa purificat et attrivit; tum justitia, id est fidelitas et misericordie, qua Gentes haec occasione ad eandem vocavit et justificavit; proper hanc enim paucitatem Iudeorum Evangelium suscipientib; Apostoli ad Gentes se converterunt; atque ita abbreviatum salutis Iudeorum redundavit in dilatatione conversionis justitiae et salutis Gentium. Hie sensus plenissimus est, tamque versionem Septuaginta et Pauli, quam nostram hic complectitur et adequat. Deus enim justitiam ostendit in impiis et infideles, eos confundit; ita et justitiam ostendit in pios et fideles, eos sua gratia cumulando et propagando; et sic tam in pios quam in impios innundat, id est abundant, Dei justitia. Insuper nonnulli docti se explicant apposite: pro verbum, inquit, grecus est ρητόν, id est rationem, supputationem, q. d. Deus est qui ρητόν, id est rationem et computum Hebreorum, consummat et abbreviat; Deus est qui numerum filiorum Israel supputat, coruq; rationes subducit; quoicunque eos ad minutissimos calculos numerabit, ac licet ipsi sint quasi innumerabiles et infiniti, excidio et clavis destinati; paucissimos tamen quos suis selegit, et in libro vite conscripsit, itaque praedestinavit, ex numero preuentum subducet, salvosque faciet, q. d. Deus rationem et numerum servandorum brevem, id est exiguum conficit.

Denuo Syri et Arabes, Roman. ix., 28, verunt: *Isatas verificat sermonem de filiis Israel per verbum definitum et abbreviatum* (hoc est definite et resolute, sive definiti, præcisis ac brevibus paucisque verbis, minime hisce): « Si fuerit populus tuus Israel quasi arena maris reliquie converterent ex eo, » et servabuntur. Hec rite convenienti versioni Septuaginta quoq; sequitur S. Paulus: at non aque textui Hebreo, et Latine versioni hoc loco, que habent: « Consummationem et abbreviationem Dominus faciet. » Quia verba sensum initio datum exposcent: cui etiam recte adaptari potest versio Septuaginta et S. Pauli; ille ergo genitus est. Adie, Isaiae dicit quod Deus abbreviat verbum (non per verbum, ut habent Syri), et faciet consummationem, sive, ut aliud vertunt, *consumptionem Israëlis*. Plura vide Roman. vi, 27 et 28, ubi dixi symbolice verbum abbreviationem esse tum Verbum incognitum, tum ejus Evangelium. Unde S. Bartholomeus apostolus, ut scribit S. Dionysius Areopagita, *De Mystica Theolog.*

tioni obtulerant, cum Isaiae prophetam de his temporibus adimplerat testare.

cap. 1, dictabat « Theologiam esse magnam et parvam; atque Evangelium esse amplum et gran- de, ac simile breve et concisum; » scilicet breve verbi et preceptis, amplum rebus, spiritu, do- cumentis et virtutum omnium gradibus.

In medio omnis terrae, — id est in tota Iudeorum terra, et ubique deinceps Iudei. Nam, ut S. Hieronymus in Isaiae xiii: « Iudea est Scriptura sacra, ut omnem terram illius significet pro- vincie, de qua sermo est. » Rursum, medium non precise medium, sed loco aliquo contentum sig- nificat. Sic enim Hebrei dicunt: In medio populi, id est in populo Hebrei dicunt: In medio mari, id est in ipso mari magno et vasto.

24. PROPTER HOC. — Ille patet præcedentia de consummatione abbreviata, spectare quoque ad tempora Isaiae et Ezechiele; nam eo hæc spectat: premunit enim Ezechiam cum populo ne timeant Sennacherib.

In virga percutiet te. — Leviter percutiet te, q. d. Vapulabis, et ut pueri virga cederis, sed non occidet (I).

Et baculum suum levabit super te in via Egypti. — per epistolam minibatur tantum; sed minas non perficit, arma et sceptrum suum quasi baculum ubi intentabat, sed non feriet; nam ego ira et furoris mei stimulos execuam, eumque per Angelum cedam. Historia hec est: cum Sennacherib approquinaret Hierosolyma, audivit Tarami Ethiopia regem, ipsum bello petere, et per Agyptum transire. Itaque per viam quia itur in Agyptum, contra eum pugnaturus prolectus est. Ex illo tamen scriptis literas ad Ezechiam superbe et minarum plenas, IV Reg. cap. xix. Ita S. Hieronymus. Unde Septuaginta vertunt, ut vi- dat viam Agypti.

Secondo, Sanchez et alii et in via, accipit pro instar viae; sepe enim Hebreum 3 bet, id est in ponit pro ɔ copha, id est sicut, q. d. Sicut olim, cum more Rubrum transistis, minatus vobis fit Pharaeo Agypti, sed vane fuerunt illius mina: ita etiam erit de minis Sennacherib; nam, siue in via Agypti Mosis percussus et mor-sus in Pharaeo; ita ibidem virga divina percutiet Sennacherib, ut dicitur vers. 26 (t).

(1) Metaphora desumpta est partim a jumentis, quæ dum gravia onera portant, ab actoribus baculo, fuste, stilo, agri, cedi et citari solent; partim a servis, in partibus servilius versantis, quibus adsumtū ἀποκεφαλίου operari inspectores et exactores, fistibus instruti. Utrumque hic respici, pateat ex collata phrasi cap. ix, 3 et 7 seq. (Rosenmüller.)

(2) Vers. 25. « Adhuc paululum modicunquam, et con- summabit indignatio mea. » Ali initio regni Achaz, qui haec Isaiae prophetesse probabile est, viginti et octo anni, usque ad deletonem Sennacherib exercitus elapsi sunt; quod temporis spatium « paululum modicunquam » forsan vocat, cum ante annos et octo annos tuncq; dies hæc tempora sit. Vel haec verba ad antecedentia referenda sunt. Vobis Assyriorum rex, in via Agypti, minas intentabat; sed nolite timere, in mo-

Omnis
signifi-
cat. Del
opem,
car?

Non tibi durum videatur quod, cum superioribus ver- bus Christi tempore verba inseruerit, his rursum ad historiam filum redeat. Nam his mos est Prophetis quibus historia umbra et definitio quedam est futura veritatis. Adeo quod quoq; his veribus tribus commemorare facile neque nimis violenta interpretatione in eos dicta accipi posunt qui reliquias illas sanctas persecuti sunt, quos Doxum delevit ante faciem servorum suorum.

(Forerius.)

Ieri viderint; tertio, quia oleum facit nitidos, pingues, alacras, robustos ad validos; tales hi facti sunt Ezechias et Iudei per operem Dei, cum antea obessi, essent liridi, macilenti, dejecti, imbellies et imbociles; quarto, quia oleum facit lora putrescere, id est ea facit pinguis, mollescentia; putre enim saepe capitur pro pingui et resoluto. Sicut ait Virgilius, *Georg.* I. : « Zephyro putris (id est pinguis) se gleba resolvit; » Collinella, lib. II. : « Idem pinguis et putris; » sicut ab Ovidio vocatur : « flos putris; » a Statio: « Are-nae putres, et cineres; » hinc, *Adae*, vox « com-pu-trescet, innuit jugum, id est Assyrios a Deo per Angelum occidendos, futurosque cadavera que re ipsa computrescant.

merita Ezechias regis Deus auferat a Iudeis jugum Semnacharib. Hinc

Quarto, allegorie, alii ex Chaldaeo sic explicant, q. d. Deus a nobis auferit jugum diabolorum propter Messiam, sive Christum, qui unicus est oleo exultationis praे consortibus suis, et cujus nomen est oleum effusum, quod omnem jugi peccatorum duritatem mollit et solvit; dicunt a quoque a capite uectici in omnia membra dimittantur, qui si nos liberaverit, vere liberis erimus. De hoc Christi oleo vide S. Bernardum: « sermone 43 in Cantica. Vere enim de Christo, id est uncto a beo, dicitur: « Oleum effusum nomen immum. »

Tropologies. S. Gregorius, XIX Moral. cap. xiii. utrum, explicans iulij Job. xxix: « Quando petra-

Posset secundo, sic exponi per metonymiam; **a jugum**, id est jugi asperitus, tollitur, et quasi comparetur et paret, cum tam colla boum, quam jugum coriacum oleo, id est pingue vel arvina, inungitur; ea enim fit molle et glabrum, Id magis verum et proprium est in jugo et oleo spirituali, ad quod maxime hinc respectus Spiritus Sanctus: de quo mox.

fundebat mihi rivos olei. **Hoc est**, inquit, **cum corda discipulorum Spiritus Sancti unione Christi implevit; oleo enim Spiritus Sancti unio designatur, a quo dicitur: Compertesc jugum a facie olei; jugum enim a facie olei comparetur; quia, dum Spiritus Sancti gratia ungimur, a captivitatis nostrae servitudo liberabimur; dumque maligni spiritus dominio superba repellentur.**

Nonnulli non comparative, sed adversative sic explicunt: Jugum corporale solet etiam pinguisa boum calca detergere, eaque ulcerare ac facere sanguinosa et putida: at jugum spirituale, puta durities et asperitatis servitutis, quia Iudei premuntur ab Assyriis, et mystice peccatores a diabolo et peccato, deterritur, computrescunt, et evanescunt ab ipso oculo, id est a Dei auxilio, gratia et spiritu. Ita fere Delrio, adiacit 703.

Alior explicat Sanchez, idque dupliciter : *pri-
mo*, inquit, olivarum solet ferrum et jugum ferreum penetrare, mollire, extirere et con-
sumere. Unde fabri ferrari testantur ab oleo arma
corrumphi, idque, cum ea poliunt, oleum olivarum
abstinent; et Pierius, *hierogl.* 54 : « Fabri,
inquit, qui ferrum lentescere atque emollire vol-
lunt, candefactem id oleo intingere conserue-
tur. » Verum quia hoc non adeo certum est, uti
vite rigorem tanta gratia, tolque consolationibus
lomit et mulcat, ut nullum hoc esse jugum vide-
tur. Hoc est quod ait Christus : « Venite ad me,
omnes qui laboratis et onerati estis, et ego refi-
ciam vos. Tollite jugum meum super vos, et di-
cam a vobis, quia mihi sum et hunc domum corde : et
invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim
meum suave est, et onus meum leve, » Matth.
cap. xi, 28.

Moraliter ergo oleum hoc est triplex: **Primum**, est suavitatis amoris sive charitatis, quam aspiramus ex spiritu Christi, cuius iugis suavi scibili subjicit, non alterius pondere, sed reficiunt dulcedine. Unde S. Augustinus, lib. *De Gratia*, cap. **LIX.**: *Omnia, ita, sunt facilia charitati, cum Christi sarcina levis est: aut ea una est sarcina ipsa quae levis est.* Secundum hoc dictum est: *Et praecepta eius gravia non sunt, ut cui gravis sum, considerent non potuisse divinitus dei: Gravibus non sunt, nisi quis potest esse cordis affectus eis gravia non sunt, et petat quod desit, ut, ut impiebat quod jubetur;* et mox: *(Quomodo) est enim grave eum sit dilectionis mandatum? Aut enim quisque non diligit, et ideo grave est; aut diligit, et grave esse non potest.* Semite ergo justitiae dura sunt timori, leves amori. *Nam*

ut ait S. Bernardus : « Ubi est amor, ibi non est labor. » Si est labor, non est amor. Ut ergo non

labora, **ama**. **Sic et B. Gregorius Nyssenus**, **oratione 2 De Pauperibus amandis** : « Tollite, inquit, jugum meum super vos. Mandatorum observationem jugum appellat; jubenti pareamus, officiam jumentum Christi, induentes vincula charitatis. Tali jugum non detremus, ne excutimus; suave est, leve est, subeuntis cervicem non attinet, sed demulcet. »

*Secundum, est consuetudo; hec enim omnia dure lenti. Ubi Gillebertus in *Allegoris* recit urget & computretur : « Quod compretis, inquit, lente deficit, non deficit semel. Propositum voluntatis praecidi quidem potest, et quasi di- rumpi; sed invertebat passio non tam decisitudinem quam deducit. Et quando operandas salutis impossibilias auferunt per graliam, tunc quasi dirumpitur captivitas jugum; sed quae residen- adhuc hinc difficilas, dum paulatim tollit, eius videtur jugum computrescere. »*

Tertium, est gratia et consolatio divina. Unde S. Leo, serm. 3 de Epiphani: *Nihil, ait, arduum est humilibus, nihil asperum mitibus; et facilius omni praecēptū venient in effectum, quando ei gratia præstāndit auxilium, et obedientia mollis imperium.* Hinc sponsa dicit spoſo: *« Oleum effusum nomen tuum. »*

Hoc oleum sentiens, Psaltes canebat: «Dirupisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis, »Psalm. cxv, 16; et Psalm. xxii, 5: «Impinguasti in oleo caput meum: et calix meus inebrians quam preclarus est!»

Praelate S. Bernardus in *Sententia*: « Verba inquit, consolacionis Dei sunt ablutio culpe, restitutio gratiae, evasio exsili, consequenti regnum consortium divinitatis, adeptio eternitatis. » Ita nosse. S. Xavie in Indicis illis laboribus et arcessum Maxime, coelestibus gaudii abundantia ut exclamaret: « Satis est, Domine, satis est: amissione gaudia, aut tolle me de hac vita: ne enim cor mortale tanta gaudia capere potest. »

Hoc est quod praividens in spiritu Psalmes sicut
bat, *Psalm. XXX.* : « Quam magna multitudine dul-
cedinis tui, Domine, quam abscondisti timen-
bus te ! » Magna, sed abscondita, siue tantum
cognita, qui Deum timent; et *Psalm. CXVII.* : « Vox
exultationis et salutis in tabernaculis iustorum;
et *Psalm. XXXIV.* : « Omnia ossa mea dicunt: Do-
mune, quis similis tibi ? » et *Psalm. XXXV.* : « In-
ebriabitur ab ubertate domus tue, et torrente
volupatio tu potabis eos. » Torrentem voca
propter copiam, et quia e colo large demittitur
etrietatem autem, quia talibus solatis saturatur,
quasi a vita mundi, et a seipsis alienati, nihil
in terra vident aut curant; sed intus fervent spe-
rituali testu, qui fervor ad multa impellit, que
mundanis inepta, vel etiam stulta voluntate. It
8. Franciscus hoc cunctu quasi ebrios fecit se lud-
ibrium mundi; quia non aliud in corde et oculis
habebat, quam « Deus meus, et omnia. »

Idem prævidit Isaias cap. LI : « Ponet, ai-

desertum ejus quasi delicias, et solitudinem ejus
quasi hortum Domini. Gaudium et laetitia invi-
nietur in ea, gratiarum actio et vox laudis. »

Hoc oleum et manna sapiebat Abbas Joannes de quo Cassianus, Collat. XIX, refert eum tam

perfundi solitum interiori dulcedine, ut non
quidem recordaretur, an pridie comedisset;
S. Ephrem, qui, cum ejus praecordia cœlesti la-
titudine non posset, dicitur: «Pecado et mali

titia pene rumperentur, dicebat: « Recede a me Domine, parumper, quoniam vasis hujus infamias ferre non potest. » Sanctus quoque Berna-

mittas tere non potest. » Sanctus quoque Bernhardus ita iisdem gaudis absorbebat, ut toto dilectum obequitans nunquam eum viderit, et toto anno in una cella degens, adhuc ignoraret an

tectum haberet; qui proinde, epist. 114: « Rever inquit, illud verum et solum gaudium est, que non de creatura, sed de Creatore percipitur,

quod, cum possederis, nemo tollit a te, cui conparata omnis aliunde jucunditas moror est, onus
qui queritur dolor est, amara dulcis amarum.

nis suavitatis dolor est, omne dulce amarum, omne decorum fœdum, omne postremo quodcumque aliud delectare possit molestum. »

Agedum ergo, o serve: o athleta Christi: fugias jugum, disciplinam et crucem Christi; uno est enim oleo mirae suavitatis et consolationis.

cœlestis. Scito hanc legem fixam a Deo : quo minus jugum, quo major crux pro Deo suscipitur.

eo major a Deo infunditur consolatio, adeoque
mensura crucis est mensura consolationis, in
haec illam non tantum adaequat, sed et longe su-
perat. Hoc non ego assero, sed Psalmus, sed Propheta.

perat. Hoc non ego assero, sed Psaltes, sed Paulus, sed Spiritus Sanctus, *Psalm. cxiii.* 19 : « Scundum multitudinem dolorum meorum in cor meo, consolations tua latificaverunt anima

meo, consolations tuis remaneverunt. *abundans*
mean; » et si Corin. cap. 1, 5: « Sieut abunda-
passiones Christi in nobis: ita et per Christum
abundat consolatio nostra. » Hoc experti sunt,

hodie experientur Martyres, Religiosi et omnes
qui arduam et austera[m] perfectionis vitam i-
eunt, qui jugum hoc et crucem Christi non hor-
rent, sed amant et ambient, ob dulcedinem i-
ternam, quam in ea sentiunt. Ergo « in cruce et
frigerium, » non alibi.

28. VENIET IN AIATH (1). — *Pulchra* hypotype

22. *Thymelicus lineola* - Rosalit sanguinophotius Ad.

(1) Hieronymus: « Describit seruam prophetas As-
tril tam pompaenque redemptio ex Egypto Ierusalem
Spectari a vita existimata Sanherbi expeditionem de
Il Reg. xvii, 17 et seq. Verum non ex Egypto redi-
exsedit, sed ex Assyria primum Iudeam ingressus est.
Rosyloymaque potens iter describit, satis arguit il-
quod, que hic membrorum loca, Hierosylym ad ce-
tum sunt, patetque iter ab Aquiloni flectit ad Cae-
sternam et Austrum. Nomen Tigris, *etiam* aliis non occurrit
sed non est dubium quin formatum sit ex *ipso* Ap., oppi-
satus celebri in historia Israëlitarum, Palestinem et
Iordanem, *etiam* oppidum pantium, *etiam* oppidum
pantium, Jos. viii, 1, 2. Atque adeo, *etiam* si oppidi
cum agro circumiacente a Joes plana, dirutum et se-
paratum, sed deinceps rursus instauratum, dictum Al-
videtur, *etiam* quod in tumulo villo loore editore sit
fuerit, et liquef ex historia Jos. viii, 2. Ut arheim sit
in colla ac tumulo sitam; et quidem in extrems li-
tibus septentrionalibus soror Benjamini, e regione

describit iter superbi Sennacherib, et pomparam redeuntem ex Egypto quanto strepitu, quanto celeritate ad oppugnandam Jerusalem venerit. Itaque ut ostendat certitudinem prophetie sue, nominat urbes, quas vel capturus vel transiit erat, subiti' victoris ita cuncta perva-queret: indeque celeri cursu ad alia pergeret. Quare

29. TRANSIEUNT CURSI. — Assyrii vinctores, dicens: *Civis opus est; vesperini enim in Gabaa pernoctabimus.* Est mimesi, imitator enim voces hostium. Unde Rama tam coherens hostium redditum obstat, et cives Gabaa, que fuit quoniam regia Saulis, fugerunt (1).

thelis ad ortum, *Genes. xii, 8; Jos. vii, 2;* Hierichuntius autem ad Occidentem et Septentrionem.

« Transiit in Magron. » Loci huius nulla mentio alia est, praeter *I Sam. xiv, 2;* ex quo loco patet fuisse oppidum, proximum Gibe, que ipsa quoque sita est in limitem septentrionalibus Benjamini, ad occultum austro Aet Bethelis, habebatque ad australis clima Ramam et Hierosolymam.

Apud Machmas commandebat vasa sua. » Locus est proximus Magroni et Gibe, et hunc quidem ad Septentrionem, vid. *I Sam. xv, 5...* Ad qua verba Hieronymus: « Tantum capienda urbis habebit fiduciam, ut apud Machmas commandet sarcinas suas quasi cito subversa urbis reditum, quibus depositis, translatis eam cursum. » Kimchi quoque regem Assyriam sarcinas suas in Michmas reponisse ait, quod persuasi fuerit se Hierosolymam sine magno rei bellicae apparatu expugnare posse. Vitrina vero illud Ideo potius factum putat, quod Michmas locis fecerit bene munitus natura et situ; quippe ad quam nisi per angustum trajectum, quem duae rupes sibi invicem adverse faciebant, iter expediti non poterat, ut liquet ex historia Saulis et Philetiorum, *I Sam. xii, 2, 3, 16, 23...* Gessinus ipso observat Assyriorum exercitus sarcinas et impedimenta in loco tuto reliquise, ut expeditio esset ad aggrediemur et oppugnandum urbem. Et alias, *I Sam. xvii, 21; xxv, 13; xxx, 24,* legimus impedimenta antequam primum committeretur, post exercitum relicta fuisse sub militari custodia.

(Rosemanni).

(1) *Transiunt jam transitum,* כְּנַעֲמָדְנִים non solum vadum, tracterunt fluminis, denotat, sed de montibus quoque dicitur, sicut Hispanorum porto seu puerto, id est locus asper, angustus et difficilis ad transiendum. Cf. *I Sam. xii, 23:* *Et exit statio Philistinorum, et trajectum Mis-mach.* Qui trajectus respergit cap. xiv, 4. Medianus erat et angustus inter rupes duas *Boset et Seue,* quarum alter in Septentrionis respergit Michmascham, alter in Austro Gibeam. Erant hujusmodi loca in Iudea et Benjaminita plura, quia etiam erant ab Occidente Hierosolymorum, qua iter est ad Bethoronem inferiorem.... Ceterum Gibeus qui hic nominatur, est Michmascham proxima, nec confundenda cum Gibe Saulis seu Beja, quae mox occurrit.

Tripudia rama, תְּלַבֵּת id est *etia exulta plurimur urbium in Iudea nomen erat,* idea huius dubie, quod in collibus, aut *des' colitis* site essent. Nostro loco illa designatur Rama, quae inter Gebau et Gibeam media fuit, ad septentrionem Hierosolymorum et Gibe Saulis. Non est confundenda cum Rama Samuels, sive Ramathaim Zophim, in tracte occiduo montium Ephraim sita. Nostre Rama mentio fit in historia Levite, *Jud. xix, 11, 42,* 14, in qua Levita cum Hierosolymis perirentem recusa-

30. HINN VOCE, FILIA GALLIM, (flia, id est urbs; Hebrew enim urbes speciosas vocant *flia*, q. d. O Gallim! ejus quantum potes, quiriri, et voca in auxilium amicos et vicinos tuos sed frustra: nam certa tibi imminent vastitas. Tuque tibi) ATTENDE, LAISA (pariter et ANATHOTI; — ne vos quoque imminent hostis (2).

Nota: Urbes iste varia habuerunt nomina; aliter enim vocantur in libro Iosue et a Septuaginta. Unde *Aiath* est Hai, quam expugnavit Iosue, cap. vii et viii. *Machmas* etiam tempore Hieronymi vicus erat grandis, ab Jerusalem tantum distans nono lapide. *Laisa*, sive Lais, aut Lesem, est Dan, que postea Panaea et Casarea Philippi est dicta. Ponit ergo Propheta hic urbes in ifinero positas, quas Sennacherib cepit, et aliquas etiam removet, quas terro implavit, missa forte eo exercitus parte. Porro videatur ipse ex Egypto progressus per Judam et Benjamin illa fere via, qua olim Israelite, cum transmiso Jordane a campestribus Moab in Galgal et Jerichum aciem direxerunt, atque inde progressi ceperunt Hai, et postea adjunctis sibi Gabonitis superaverunt regem Hierosolymorum et alios.

31. MIGRATI MEDEMENA, — scilicet incole pro melu urbem deseruerunt. Medemena est Bersabee, inquit Adrichomius, que postea vocata est Gibeon. Habitatores Gabim, CONFORTAMINI, — q. d. Metu hostis fugitis; sed animum resumile, parum vobis est periculi; causam subdit, dicens: « Adhuc dies, » etc. q. d. Sennacherib per vos tantum festinus transibit; properat enim Jerusalem, quam certa spe devoravit: atque ante 24 horas pertinet in Nobe, que urbs erat sacerdotum, ex qua consipici poterat Jerusalem, inquit S. Hieronymus.

Aliter Sanchez: nam per Gabim, quod hebreo significat excelsa, accipit Jerusalem sitam in monte Sion et Moria, ut sit sacerdos, q. d. Robur et arma parate, o Hierosolymite! adventus hostis: verum vestrum robur tantum non est,

die iam valde precipite, famulo dicit: *Gibeam non longe videlicet Hierosolymis distans: temeris et fac appropinquauerunt uni locorum istorum, ut pernotemus Gibeum aut Ramam, unde colligere licet esse Ramam ab Hierosolymis Gibeum remotorem; quod confirmatur loco I Reg. xv, 32. Gibeoth Saulis,* quia Saulis regis patria fuit, *I Sam. xi, 4, Rama ad Austum, ubi ad Occidentem vergit.*

(2) *Exulta vocem tuam filia Gallim.* Mento fit hucus interpretis: *Hinc locum tantummodo I Sam. xxv, 14;* verum ibi nihil de ejus situ dicitur. Attende *Laisa...* Praferendum est ista vulgati interpretatio, qua interpretatione asumpta, non intelligenda erit celebris illa ad Libanum *Laisa,* sed alia ejusdem nominis urbs, sita in proximo Hierosolymorum, millari circiter Germanico ab urbe Ramam inter, que septem, et Anathotum, que iria mararia Romana ab Hierosolymis septentrionem versus.

ut et resistat; nisi Deus pro vobis contra eum pugnet, actum est de vobis.

32. AGITABIT MANUM SUAM. — Sennacherib emisus ex Nobis agitans manum, minabitur excidium Hierosolymae. Ita S. Hieronymus (1).

33. ECCE DOMINATOR DOMINUS EXERCITUM CONFRINGET LAGUNCULAM IN TERRORE, etc., — q. d. Cum videberis tibi, o Sion! perdita, et in aie novacula constituta; tunc Dominus potentiam et pretectionem sum tibi ostendet; confringet enim copias Sennacherib tam facile et valide, quam ab aliquo laguncula teste confringitur, si lapidi aludatur. Alludit ad victoriam Gedoni, qui, confringendo lagunculas perculit et prostravit Madianitas: laguncula ergo haec symbolum sunt illustris, celebris, incruenta et miraculose victorie.

Allegorice, hic significatur Christi victoria, id varie: nam pro laguncula hebreica est **לְגָנָן** *pura*, quod priuia significat lagunculum; tunc sensus est Christus est, q. d. Deus permettit Christum mori, cuius divinitatis thesauros in humano corpore sicuti in fistulis vaseculo, et fragili laguncula continetur; ut ea distracta, jubat diuinatis emulet et prostrernat diabolum: sicut, distractis lagunculis, Gedonius emicerunt lampades quae pereruerunt et prostraverunt Madianitas. Ita testis nomina Christum significari, *Psalm. xxi, 16,* consit ibidem S. Augustinus.

Secondo, *pura*, a radice **לְפָאָר** *paar*, mundum; unde nascitur illius egregius sensus: nam quod procedit **לְפָאָר** *meseph*, etiam significat sacrificans, a radice **לְפָאָר** *saph*, id est ramus, vel caecum arboris; quare sic veritas: Dominus ramificabit, seu exaltabit in caecum arboris gloriam. Quid clarissim potest de Christi in cruce, deinceps sancta Crucis exaltatione dici?

(1) *Adhuc dies ad consistendum in Nobe.* Nob erat urbs tribus Benjamin, *Nehem. xi, 32.* Inhabitata a sacerdotibus, ut notum est in historia Davidis et Achimelechi *I Sam. xxv, 1.* Sed Libanus adhucne ad designando aliis quoque status et populos, praeter Iudeam, Imo rex Assyrus vocatur *cedrus Libani,* *Ezech. xxxi, 8,* et *carmel* de cedre et exercitu eius dicitur vers. 29 capituli nostri.

Tertio, si pura, cum Theodosione et Symmacho vertas, *torcular;* quis, queso, torcular passionis calceavit solus, nisi Christus Dominus?

Denique, si cum Aben-Ezra et Kimchi, omnibus recentioribus *pura*, *veritas ramam,* nonne Christus tenerissimis ille et minimus ramusculus fuit, quem ex ingenti populi Iudaici cedro avulsus Deus in verum Israhel insevit; qui in tantam excrevit arboris, ut sub ejus ramos omnes voleres se recipiant? Unde sequitur: « Et egredietur virga de radice Jesse. »

ET EXCELSI STATURE SUCCIDENTUR, — fortissimi et maximis quaque milites Sennacherib caderent ab Angelo.

34. SUBVERTENTUR CONDENSA SALTUS. — Comparat copias Sennacherib numerosas et validas saltus et Libano nemoroso, in quo arbores sunt milites hastati. Vide dicta vers. 7 (2).

Allegorice et tropologice Nyssenus, homil. 14 in *Cant.* notat duos esse Libanos: unum electum et pretiosum, ejus eleganti sita divina, qui est Christus Dominus; alterum vero malum, vilem, et cum edris suis reprobandum et comburendum, qui est cacodemon. Hinc fieri, ut Libanus in Scriptura aliquando in bonam partem pro justis, aliquando in malam sumatur pro superbis: ut hi Libanis est quibus gloriose et superbis. Significat ergo allegorice Isaia, quod arrogancia et malitia demonis cum cunctis ejus subluminatis bus contra veritatem erectis, nato Christo Domini, sit corrutura.

(2) Sunt qui ex hoc versu colligunt, Proph. viii in Iudea minorum: neque enim Assyro conqueritur Libanus etiam Iudeam, quorum limes hic erat; vide *Deut. xi, 24* quibus etiam et Hierosolymis, applicatur *Jerom. xxii, 1* et *Zachar. x, 40, xi, 1.* Sed Libanus adhucne ad designando aliis quoque status et populos, praeter Iudeam, Imo rex Assyrus vocatur *cedrus Libani,* *Ezech. xxxi, 8,* et *carmel* de cedre et exercitu eius dicitur vers. 29 capituli nostri.